

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ АГРЕСІЇ У ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Помазан Тетяна

Нині агресивність підлітків зростає через соціальну напруженість та психологічну нестабільність, спричинену війною. Інформаційний простір переповнений негативом, що провокує девіантну поведінку, агресію та жорстокість. Феномен агресії досліджувався науковцями століттями, що призвело до різних його трактувань. Проблема агресії та агресивної поведінки розкрита в роботах А. Бандури, Л. Берковіца, Г. Васильєвої, Д. Долларда, О. Дроздова, В. Ковальова М. Левітова, К. Лоренца, В. Мерліна, М. Скока, Л. Семенюк, Л. Славиної, проте психосоціальні чинники агресії у підлітків в умовах кризових ситуацій малодосліджені [1–7].

Метою дослідження є аналіз психосоціальних чинників агресії у підлітків в умовах кризових ситуацій.

Агресія є великою проблемою в суспільстві. Такі негативні прояви, як ворожість, насильство, жорсткість, деструктивна поведінка призводить до посилення антропологічної кризи та порушенню нормального розвитку людини та суспільства. «Агресія» з латинської мови «adgradi» (ad -на, gradus – крок) означає наступ, напад. Агресія – це будь-яка форма поведінки, мотивів і установок, націлених на образу або заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного поводження [1, 5].

В теорії З. Фрейда агресія визначалась, як біологічна та спадкова, вона могла виражатись явно або приховано. Спочатку він наголошував, що якщо є перешкоди для отримання лібідо, тоді виникає агресія. Але пізніше З. Фрейд переглянув свою теорію та звів агресію до потягу смерті, який розглядався, як руйнівна сила, спрямована на розпад та розчинення індивіда. Щоб не сталось саморуйнування потрібно переміщати енергію з первинних об'єктів на інші. К. Лоренц визнає агресію, як один із головних

інстинктів, які забезпечують виживання та прогресивний розвиток усіх тваринних видів, у тому числі й людини. Він визначає поняття «агресія» щодо поведінки, пов'язаної із самообороною.

Е. Фромм визначає поняття “агресія” щодо поведінки, пов'язаної із самообороною, з реакцією на загрозу, і в кінцевому результаті приходять до поняття доброякісної агресії. А специфічно людську пристрасть до абсолютного панування над іншою живою істотою і бажання руйнувати (злаякісну агресію) [3, 6]. Фрустраційна теорія запропонована Дж. Доллардом, де агресивна поведінка розглядається як ситуативний, а не еволюційний процес. Основні положення цієї теорії: фрустрація завжди призводить до агресії у будь-якій формі; агресія завжди є результатом фрустрації [4, 5].

Д. Берковіц вважав, що механізм виникнення агресії більш складний, ніж реакція на фрустрацію. Він припускав, що потрібно відчувати гнів, щоб запустилась агресія. І ще потрібно враховувати індивідуальні особливості особистості, яким чином вони реагують на фрустрацію [5, 7]. Згідно теорії соціального навчання, представником якої є А. Бандура, прояви агресивності з'являються у людини в результаті навчання, виховання, наслідування, оскільки суб'єкт у повсякденному житті знаходиться під впливом різних моделей агресивної поведінки в сім'ї, субкультури, засобах масової інформації [6, 7].

Від того розуміємо, що *підлітковий вік* – важливий етап формування особистості, коли завершується фізичне дозрівання та починається становлення «Я-концепції». Емоційна напруженість цього періоду спричинена не лише індивідуальними рисами, а й гормональними змінами, які впливають на психоемоційний стан. Цей період супроводжується різними кризами: психологічною, інтелектуальною, фізичною, сексуальною, сімейною та зміною системи цінностей. Те, як підліток переживає стресові ситуації та формує емоційні реакції, визначає його майбутній розвиток і готовність до дорослого життя.

Агресивна поведінка має вікові та гендерні особливості, а її прояви залежать від

біологічних, психологічних та соціальних факторів. Важливу роль у формуванні агресії відіграють ситуативні чинники. Серед основних причин агресивних реакцій у підлітків – особливості самосвідомості, індивідуально-психологічні та соціально-психологічні аспекти. Негативні чинники, такі як наслідки війни, дистанційне навчання, інтернет-залежність і загальний інформаційний фон, підсилюють агресію та тривожність, особливо у підлітків, які переживають емоційну нестабільність через вікові зміни.

Таким чином, здійснено всебічний аналіз феномену агресії, зокрема її теоретичних основ та чинників, що впливають на її прояви. Розглянуто різні наукові підходи до виникнення агресії: біологічний, інстинктний, фрустраційний та соціальний, кожен з яких пояснює її походження з різних позицій. Окрему увагу приділено підлітковому віку як критичному періоду формування особистості, з його особливостями, викликами та кризовими станами, що можуть посилювати агресивні прояви. Виявлено, що агресія в підлітковому віці обумовлена складною взаємодією внутрішніх і зовнішніх факторів, а її регуляція потребує усвідомленого підходу та підтримки.

Список використаних джерел

1. Астремська І. В. Теоретичні аспекти проблеми дослідження агресивної поведінки особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Соціологія. 2013. Т. 225. Вип. 213. С. 111–115.
2. Drndarević D. Psychological Theories of Aggression. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja* 2021. Vol. XL 2-3. S. 91-104
3. Куриця Д. Основні підходи по поняття агресія / Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут». 2023р. С. 251-254
4. Герасимчук О. Основні теорії агресії та фрустрації: причини виникнення і подолання. *Психологічні науки*. Серія 12. 2025р. № 26(71). С. 5–19
5. Трофимчук В.В. Теоретичний аналіз феномену «Агресивність особистості». *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Інституту психології імені Г.С. Костюка*. 2018р. №1(13). С.184-188
6. Шайгородський Ю. Криза підліткового віку як процес переоцінки цінностей. *Соціальна психологія*. 2009р. № 6 (38). С. 148–153.
7. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості: монографія / Л.З. Сердюк, Т.М. Яблонська, І.В. Данилюк, О.І. Пенькова, Н.Д. Володарська та ін. / за ред. Л. З. Сердюк. К.: Педагогічна думка, 2015. 197 с.